

FARAGÓ DÁVID

Honnan származott Mihálpéterházi Ormányi Józsa sümegi várkapitány? (Ormány és Mihálpéterháza települések lokalizálásának pontosítása.)*

Where did castellan of Sümeg, Józsa Mihálpéterházi Ormányi come from? (Locating Ormány and Mihálpéterháza)

This article has double aims. Firstly, it shortly presents the origin of the governor of Sümeg, Józsa Ormányi (1553–1562), the well-known figure of the Transdanubia region's battles against the Ottomans in the 16th century. Secondly, it locates more precisely the two already destroyed villages, where the roots of the castellan's family lead. Mihálpéterháza lied on the border of nowadays Szigetvár. In the case of Ormány it is clear, that its location for the pre-Ottoman time was wrong, namely it supposedly lied on Johann Christoph Müller's map on the place, named alt Orman, near Majs, also in Baranya County.

Ormányi Józsa¹ (?–1562) sümegi várkapitány (1553–1562) a 16. századi dunántúli oszmán ellenes harcok ismert alakja, amit annak köszönhet, hogy Komáromy András a 20. század elején közölte Csányi Ákoshoz és Nádasdy Tamáshoz írt 28 darab – főleg a hódoltság peremvidék mindennapjaiba, valamint Hegyesd várának 1561-es oszmán el-, illetve 1562-es keresztény visszafoglalásába betekintést nyújtó – magyar nyelvű levelét.² Komáromy forráspublikációját elsőként Takáts Sándor használta fel kutatásai során, és Ormányi Józsa-ról egy olyan katona képét alakította ki, akinek főleg a kémkedés területén nyújtott teljesítménye érdemel figyelmet.³ Hiába a nagyszámú levél, a sümegi várkapitány alakja eddig nem igazán keltette fel a kutatók érdeklődését, így a néhai várkapitány életét, családját és származását máig homály fedi. Ormányi Józsa-val kapcsolatban a későbbi kutatók is Komáromy, valamint Takáts munkájából indultak ki, így a róla kialakított egyoldalú kép általánosan elterjedt a magyar történettudományon belül. Az új levéltári források kutatásba történő bevonásával azonban lehetővé válik, hogy a sümegi várkapitány életének eddig ismeretlen részleteit feltárjuk, valamint a róla kialakított egyoldalú képet módosítsuk.⁴ Jelen

tanulmányunk kettős célja van. Először röviden ismerteti Ormányi Józsa származását, majd részletesen kifejti annak a mára elpusztult két falunak a pontosabb lokalizálását, ahová a sümegi várkapitány családjának gyökerei visszavezethetők.⁵

A sümegi várkapitány származásának felderítéséhez a neve nyújt kiindulási alapot, amelynek teljes alakja először Köves András óbudai prépost és királyi káplán 1551. június 18-án kelt adománylevelében fordul elő Mihálpéterházi Ormányi Józsa-ként.⁶ Mind a Mihálpéterházi, mind az Ormányi név településnévből képzett személynév, így az egykori várkapitány származásának feltárása a két település azonosítása révén válik lehetségessé. A sümegi várkapitány leveleit – kettőt kivéve⁷ – mindig Ormányiként írt alá, ezért a kutatás során elsősorban Ormány település azonosítására koncentráltam. A középkori Magyarországon azonban jelenlegi ismereteink szerint nem volt olyan település, amelynek a nevét Ormány alakban használták volna, ezért Ormány lokalizálásához először azt kellett megállapítani, hogy a korban milyen formában használták a település nevét.

Ehhez ismét Ormányi Józsa levelei nyújtanak támpontot, amelyekben családnevét legtöbbször Ormanj⁸ alakban írta alá. Ennek a kiejtése feltehetően *Ormáni* volt. Eddigi

* A tanulmány az „MNL OL 1526–1570 közötti iratainak feldolgozása és online publikálása” c. K 128695 azonosító számú NKFIH pályázat keretében készült. Szeretném megköszönni Oborni Teréznek a kutatás során nyújtott segítségét.

¹ A szakirodalomban Ormányi Józsa vezetéknéve Ormáni, Ormány és Ormányi alakban is előfordul. A legelterjedtebb az Ormányi alak, ezért tanulmányban ezt alkalmazom.

² Komáromy András: Magyar levelek a XVI. századból. I. közlemény. *Magyar Történelmi Tár*, 4. sorozat 8. kötet (1907) 121–160., 130–160.

³ Takáts Sándor: Rajzok a török világból. I–III. Bp., 1915–1917. II. k. 144–236.

⁴ Ormányi Józsa életének, valamint családjának a történetét egy másik tanulmányban szándékozom ismertetni.

⁵ Jelen tanulmány fő célja a két település pontosabb lokalizálása, ezért az Ormányi család középkori és kora újkori genealógiájának bemutatását egy másik tanulmányban tervezem.

⁶ „Josa Ormani de Mihalpetherhaza” Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL), A Bezerédy család vámoscsaládi ágának kámi levéltára (P 57) - II. - II. No. 16.

⁷ MNL OL Archivum familiae Nádasdy, Missiles (E 185) 24365. Ormányi Józsa Nádasdy Tamáshoz. Sümeg, 1554. január 16.; Uo. 24372. Ormányi Józsa Nádasdy Tamáshoz. Sümeg, 1556. május 19.

⁸ Pl. MNL OL E 185 - 24373. Ormányi Józsa Nádasdy Tamáshoz. Sümeg, 1556. december 1.

ismereteink alapján a Kárpát-medencében a középkorban Ormán nevű település sem volt, így a kutatás kiterjesztésével más névalakot kellett találni az azonosításához. Ehhez segítséget nyújt, hogy egy 1519. december 5-én kelt oklevélből ismert egy bizonyos Mihálypéterházi Ormán(d)i Miklós,⁹ akit egy 1520. május 20-án kelt oklevélben már Mihálypéterházi Ormándi Miklósként említettek.¹⁰ A keresett településnek tehát volt egy Ormánd alakja is. Habár a család névhasználatában nincs rá példa, a kutatásba nyelvészeti okból az Urmand¹¹ nevű településekre is kiterjesztettem,¹² ugyanis az Urmand volt Ormány legrégebbi névalakja.¹³ A Kárpát-medencében a középkorban Zala,¹⁴ Somogy,¹⁵ Temes,¹⁶ Baranya,¹⁷ Szolnok-Doboka¹⁸ és Hont¹⁹ megyében összesen hét Urmánd/Ormánd nevű település létezett. A megfelelő Ormánd azonosításához ezért először a mára elpusztult Mihálypéterházát kellett lokalizálni.²⁰

A kutatás szűkítésére a már említett 1519. és 1520. évi oklevél nyújtott segítséget. Az 1519. december 5-én kelt oklevélben Mihálypéterházi Ormándi²¹ Miklós Mekcsei Máté porkoláb fia István fia Ferenc ügyvédjeként tűnik fel a Somogy megyei Ötvös,²² Kisötvös²³ és Atád²⁴ birtokok megszerzéséért indított

⁹ MNL OL Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DL) 101536.

¹⁰ Ő feltehetően Ormányi Józsa nagybátyja volt.

¹¹ Ld. 52–53. l.j-et.

¹² A nyelvi középmagyar korban tendenciaszerűen jelentkezett, hogy az ómagyar kori labiális utógátú kettőshangzók bizonyos típusai ó/ö-vé monoftongizálódtak. Magyar nyelvtörténet. (Szerk. Kiss Jenő–Pusztai Ferenc.) Bp., 2003. 607.

¹³ Az Ormán(d) név eredetét a kutatók eddig két szóra vezették vissza. Az első megoldás szerint az ótörök eredetű *orman*, erdős szóból származik. A régi magyar nyelvemlékek és a népnyelvi, nyelvjárási emlékek alapján azonban a domb, földhát, lápos területen lévő kemény talajú 'sziget' jelentés rejlik a névben, amely az orom, magaslat értelmű orr főnévből származik. A kutatók többsége ma az utóbbi eredetet fogadja el. Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. I–II. Bp., 1988. II. k. 284.

¹⁴ Ma Ormándlak Zalaegerszegtől DNy-ra Petrikeresztúr közelében. Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–V. Bp., 1890–1913. III. k. 88.

¹⁵ Ma Zalakomár része. Csánki D.: Történelmi földrajz i. m. II. 633.

¹⁶ Feltehetően Újpecs (ma Románia) mellett feküdt. Csánki D.: Történelmi földrajz i. m. II. 54.

¹⁷ Csánki Dezső szerint az egyik a mai Hird és Romonya, míg a másik a mai Lippó és Sáros környékén feküdt. Csánki D.: Történelmi földrajz i. m. II. 513. Mindkét falu lokalizálása pontatlan, a Csánki által Lippó és Sáros környékére helyezett faluval alább még részletesen foglalkozom.

¹⁸ Ma Románia, Szamosújvártól Ny-ra. Kádár József: Szolnok-Doboka vármegye monográfiája. I–VII. Deés, 1900–1901. V. k. 298.

¹⁹ Pusztta volt az egykori Hont megyében a csábrági uradalomban. Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. I–IV. Pest, 1851. III. k. 167.

²⁰ Az egykori hódoltság mára elpusztult településhálózatát nem lehet pontosan rekonstruálni, ugyanis arra nem különálló pontok, hanem egymással határos mezők halmazaként kell tekinteni. Engel Pál: A Drávántúl középkori topográfiája: a történelmi rekonstrukció problémái. *Történelmi Szemle*, 39 (1997) 97–100.

²¹ Az okleveles adatok alapján a sümegi várkapitány családja többnyire az Ormándi névalakot használta, ezért alkalmazom a tanulmányban a család középkori említésekor az Ormándi alakot. A család kora újkori említésekor az Ormányi alakot használom.

²² Ma Ötvöskónyi Nagyatádtól É-ra. Csánki D.: Történelmi földrajz i. m. II. k. 634.

²³ Jelenlegi ismereteink alapján nem lokalizálható.

²⁴ Ma Magyaratád Igaltól DNy-ra. Csánki D.: Történelmi földrajz i. m. II. k. 587.

perben. Az 1520. május 20-án kelt oklevelében Hatvani Rubin Dénes nádori kancelláriai jegyző²⁵ ügyvédjeként szerepel a Tolna megyében fekvő Felsőzabar, Középzabar,²⁶ Alsózabar – más néven Szentgyörgy²⁷ – illetve Csap²⁸ falvakért folytatott perben. Mihálypéterházi Ormándi Miklós Somogy és Tolna megyei ügyekben járt el, így feltehetően névadó birtoka is a Dél-Dunántúlon helyezkedtek el.

A szakirodalomban ismert egy mára elpusztult Mihálypéterháza a Dél-Dunántúlon, mégpedig Baranya megyében. A települést Follajtár Ernő a megye 1542-es dikális összeírása alapján a Szigetvártól DK-re található Bogádmindszent környékére,²⁹ míg Káldy-Nagy Gyula a mohácsi szandzsák szentlőrinci nahijének 1554-ben és 1565-ben készített defterei alapján³⁰ a ma Szigetvár részét képző Becefa határába lokalizálta.³¹ Káldy részletesen kifejtette, hogy a defterekben a települések földrajzi sorrendben követik egymást, ezt alapul véve jutott eredményére, azonban a megoldásában nem volt biztos. Follajtár viszont nem írta le, hogyan jutott eredményére, így a kérdés eldöntéséhez az 1542-es dikális összeírást újra meg kell vizsgálni, és az így nyert adatokat össze kell hasonlítani Káldy eredményeivel.³² A dikális összeírásban a településeket járasonként írták össze, amelyben Mihálypéterházát Dancsháza, Monyarós, Mintszent, Ahfalu és Medvez között sorolták fel,³³ így ezeknek a lokalizálásával megközelítőleg Mihálypéterháza egykori helyét is azonosítani lehet. Dancsháza azonos a ma Szigetvártól DK-re található Dencsházával.³⁴ Monyarós a Szigetvártól K-re található Rózsafa mellett, Mintszent a ma Szigetvár részét képző Turbék környékén, Medvez a Szigetvártól K-re található Medvész dűlő helyén,³⁵ míg Ahfalu Dencsháza és Rózsafa környékén feküdt. Ezek a falvak Szigetvár közelében helyezkedtek el, vagyis Káldynak a lokalizálása tekinthető helyesnek.³⁶

Adatok hiányában nem lehet pontosan megállapítani, hogy Mihálypéterháza a középkorban mennyire számított jelentős településnek Baranya megyében. A megye

²⁵ Bónis György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Bp., 1971. 407.

²⁶ Mára elpusztult, feltehetően Tolna megye délnyugati részén feküdt. Csánki D.: Történelmi földrajz i. m. III. k. 449.

²⁷ Ma Dunaszentgyörgy Pakstól D-re. Csánki D.: Történelmi földrajz i. m. III. k. 461.

²⁸ Tolna megyei falu volt, jelenlegi ismereteink alapján nem lokalizálható. Csánki D.: Történelmi földrajz i. m. III. k. 420.

²⁹ Follajtár Ernő: Baranya vármegye eltűnt helységei. Pécs, 1942. (Községi adattár 4.) 22.

³⁰ Mihálypéterháza neve az 1554-es defterben *Mihál Péter ház*, az 1565-ös defterben pedig *Mihalpeterház* alakban szerepel. Velics Antal: Magyarországi török kincstári defterek. I–II. Bp., 1886–1890. II. k. 164.; Káldy-Nagy Gyula: Baranya megye XVI. századi török adóösszeírásai. Bp., 1960. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 103.) 32.

³¹ Káldy-Nagy Gy.: Baranya megye i. m. 32.

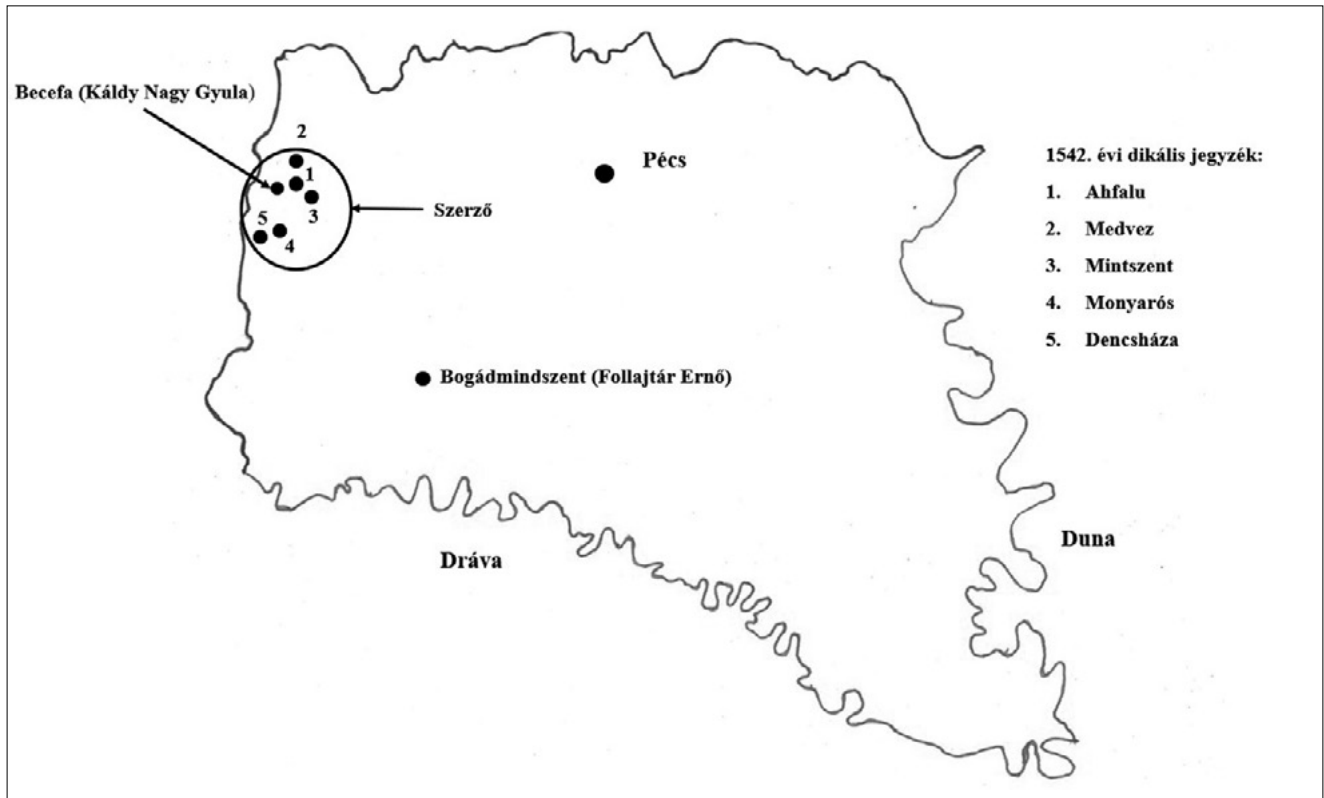
³² Az oszmán, valamint a késő középkori és kora újkori magyarországi források összehasonlításában rejlő lehetőségeket hangsúlyozta Engel Pál is. Engel Pál: A török dúlások hatása a népességre: Valkó megye példája. *Századok*, 134 (2000) 268.

³³ Horváth J. Gyula–Timár György: XVI. századi dikális konkskripciók Baranya megyéről (1542, 1551, 1564). *Baranyai Helytörténetírás*, 5 (1973) 27.

³⁴ Csánki D.: Történelmi földrajz i. m. II. k. 479.

³⁵ Horváth J. Gy.–Timár Gy.: Dikális konkskripciók i. m. 90., 111–112.

³⁶ Ld. 1. ábrát.

1. ábra – Mihálypéterháza lokalizálása (Baranya megye)
(Készítette: Faragó Dávid)

településeivel történő összehasonlításra a legalkalmasabb a megye 1542. évi dikális összeírása, valamint a mohácsi szandzsák szentlőrinci nahijének 1554-es deftere. Utóbbi főleg a Szigetvár környéki települések általános pusztulásáról tájékoztat, ezért a képet kissé torzítja. Ezek alapján a Szigetvár mellett elhelyezkedő település a folytonos oszmán-magyar harcok és kettős adóztatás következtében teljesen elpusztult,³⁷ a nahije legszegényebb települései közé tartozott,³⁸ amit bizonyít, hogy az oszmán hatóságok mindösszesen Fekető Ambrus³⁹ házat írták össze a faluban, azonban szegénysége miatt ő sem fizetett adót. 1565-ben az oszmánok még mindig csak két adózó házat írtak össze a faluban.⁴⁰

A falu Szigetvár 1566-os eleste után feltehetően elpusztult, ugyanis a megyéről készült 1579-es defterbe már nem vették fel.⁴¹ Mihálypéterházáról a következő adatunk Baranya megye 1642-es dikális összeírásából származik. Ez

alapján a faluról, bár mélyen a hódoltságban feküdt,⁴² nem mondtak le az Ormányiak, ugyanis Ormányi Jánosnak és Miklósnak⁴³ összesen 9 portája volt a településen, amelyekből 5 volt szegény. Az újratelepülés pontos dátuma nem ismert, azonban arra 1579 után került sor. Adatok hiányában nem lehet megállapítani, hogy Mihálypéterháza meddig maradt az Ormányiak tulajdonában, ugyanis az 1642-es dikális összeírásban található az utolsó adat a faluról,⁴⁴ amely valószínűleg a 17. század végi oszmán ellenes felszabadító harcok során pusztult el.

Mihálypéterháza lokalizálásával tehát megállapítható, hogy Ormányi Józsa családja a Baranya megyei Ormánдрól származott el,⁴⁵ amely mára elpusztult, azonban a középkori

a forráskiadványból, hanem mert az 1579-es defterbe sem vették fel, ami azt bizonyítja, hogy a falu 1579-ben még lakatlan volt.

⁴² A hódoltság fogalmának pontos meghatározása lehetetlen, ugyanis az különböző kritériumok alapján határozható meg. A tanulmányban a kortársak értelmezésének megfelelően hódoltság alatt azokat a területeket értem, amelyeket az oszmánok lajstromba vettek, tehát beszedték a szolgáltatásokat és az adókat. Sz. Simon Éva: A hódoltságon kívüli „hódoltság”. Oszmán terjeszkedés a Délnyugat-Dunántúlon a 16. század második felében. Bp., 2014. 85–90.

⁴³ Nem azonos a fentebb említett Ormáni/Ormándi Miklóssal. A két személyről további adatok nem ismertek.

⁴⁴ <http://adatbazisokononline.hu/adatbazis/dikalis-osszeirasok> (hozzáférés: 2018. okt. 26.)

⁴⁵ Baranya megyében a középkorban több Ormándi család nem ismert. A sümegi várkapitány családjának Baranya megyei származását támasztja alá, hogy 1449-ben Ormándi Miklós felesége Dorottyia egy elszenvedett hatalmaskodásért több Szigetvár körüli birtokot kapott kárpótlásként, ame-

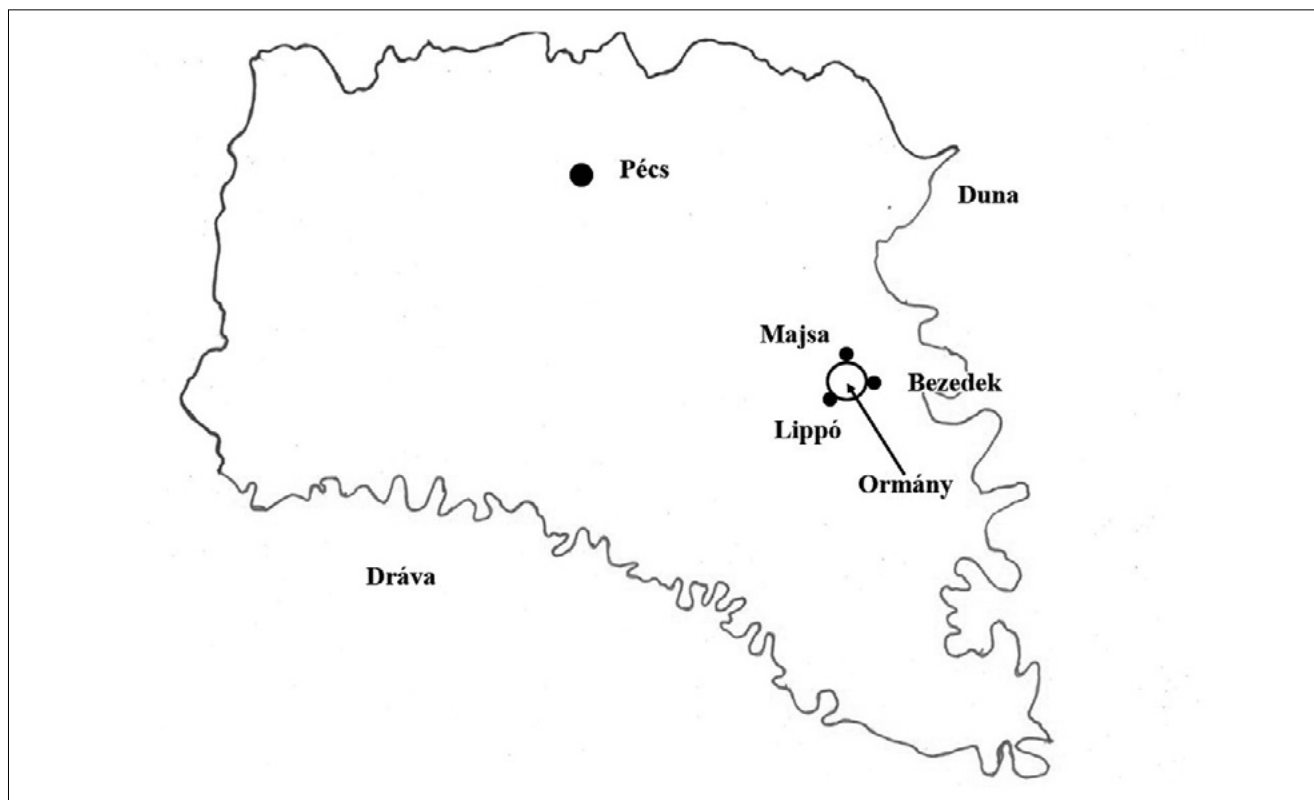
³⁷ A faluban 1542-ben összesen 9 portát írtak össze, ebből 5 számított szegénynek. Horváth J. Gy.–Timár Gy.: Dikális konskripciók i. m. 27.

³⁸ A mohácsi szandzsák szentlőrinci nahijének 1554-es defterét ld. Velics A.: Magyarországi török i. m. II. k. 163–165.

³⁹ Káldy-Nagy Gy.: Baranya megye i. m. 32.

⁴⁰ Velics A.: Magyarországi török i. m. II. k. 163–165.

⁴¹ Ld. Káldy-Nagy Gyula: Török adórajstrom Baranyából a XVI. századból. Bp., 1966. (Dunántúli tudományos gyűjtemény. Series historica 36.) Káldy-Nagy Gyula könyvében egy 1550-es és 1579-es deftert használt fel. Mint fentebb láttuk, az 1554-es defterben már felvették Mihálypéterházát a szentlőrinci nahije települései közé. A szentlőrinci nahije 1554-ben összeírt települései megtalálhatók az 1579-es defterben is, így feltehetően a hiányzó Mihálypéterháza nem Káldy-Nagy Gyula figyelmenlensége miatt maradt ki

2. ábra – Ormánd lokalizálása (Baranya megye)
(Készítette: Faragó Dávid)

források alapján megállapítható a falu, pontosabban falvak hozzávetőleges helye, ugyanis a megyében két Ormánd nevű település létezett. Az egyik a pécsváradai apátság tulajdona volt,⁴⁶ amely még 1542-ben is teljesen az apátság tulajdonát képezte.⁴⁷ Csánki Dezső ezt a falut Pécsváradtól DNy-ra, a ma Pécs külső részét képező Hird, illetve Romonya környékére lokalizálta.⁴⁸ Ezzel szemben a kutatás ma Weidlein János lokalizációját fogadja el, aki a 18. századi összeírások, térképek, az első katonai felmérés adatai, illetve a pusztá- és dűlőnevek

lyek a 16. században bizonyíthatóan Ormányi Józsa családjának birtokában voltak. Faragó Dávid: Ormányi Józsa tevékenysége a 16. században. (Egy baranyai kisnemes és családja felemelkedése a hódoltság peremvidéken). [MA diplomamunka kézirat] Bp., 2017. 23–25., 78., 83.

⁴⁶ A falu szerepel a pécsváradai apátság 1015-ös alapítólevelében is. Györffy György: *Diplomata Hungariae antiquissima*. I. k. 1000–1131. Bp., 1992. 73–75. A C1 jelű 15. századi átiratban *Vrmandi*, a C2 jelű 17. századi átiratban *Urmandj* alakban szerepel a település neve. Pontosan nem lehet megállapítani, hogy a falu mikor került az apátság tulajdonába, ugyanis Szentpétery Imre kutatásai alapján az 1015-ös alapítólevél egy 13. század elején készült hamisítvány. Szentpétery Imre: Szent István király pécsváradai és pécsi alapítólevele. *Értekezések a Történeti Tudományok Köréből*, 24 (1918) 591–617.

⁴⁷ A falu lakói egyházi nemesnek minősültek, ezt bizonyítja egy 1294/1296-ban kelt oklevél, amelyben a (pécs)váradai monostor nemes jobbágysait, urmándi Ábrahám fia Tyvánt és Jánost, Boltim fia Kelemt, Pardán fia Bagent és Jóbot, valamit Renke fia Tamást tanúként említik. Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. I.–IV. Bp., 1987–1998. I. k. 352–353. Ez is azt bizonyítja, hogy az Ormándiak nem a pécsváradai monostor falujából származtak, ugyanis a közel egyidejű 1289-es oklevélben semmi utalás sincs arra, hogy prediális nemesek lettek volna.

⁴⁸ Csánki D.: *Történelmi földrajz* i. m. II. k. 513.

vizsgálatának eredményei alapján a falut Pécsváradtól Ny-ra, a mai Hosszúhetény környékére helyezte, ugyanis annak egyik külterületét – amely mára a falu részévé vált – Ormándnak hívták.⁴⁹ Mivel a pécsváradai apátság a falut 1542-ig teljes egészében birtokolta,⁵⁰ így nem lehet azonos azzal az Ormánddal, amelyben 1289-ben Ormándi (I.) János fia (I.) Miklós örökbefogadott vejét, Deniper fia (I.) Istvánt örökösevé tette, ugyanis egyházi tulajdonként egy világi személy arról nem rendelkezhetett volna.⁵¹

Az előbb említett 1289-es oklevél alapján tehát létezett egy második Ormánd is Baranya megyében, amelynek első említése ebben az oklevélben található. A falu határait a pécsváradai konvent 1330. február 23-án,⁵² illetve a kalocsai káptalan 1339. január 31-én⁵³ kelt okleveléből ismerhetjük meg. Az első okle-

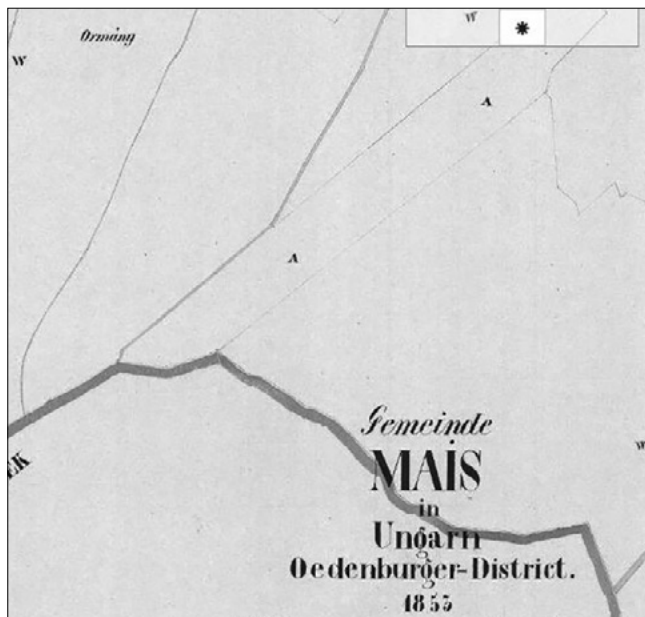
⁴⁹ Weidlein János: Elpusztult falvak Tolnában és Baranyában. *Századok*, 68 (1934) 628.

⁵⁰ Horváth J. Gy – Timár Gy.: *Dikális konskripciók* i. m. 44.

⁵¹ DL 87160., amely az eddig ismert legkorábbi oklevél az Ormándi családról.

⁵² „...inter prefas possessiones eorum Bezedeget et Ormand vocatas, prout inferius expresse notabitur, novas metas erexissent...” DL 78880.

⁵³ „...incipit enim prima meta iuxta unam viam, que vadit de Danoch ad Harsand, et a parte meridionali eiusdem vie sunt due mete terre, quarum una a parte orientali distingit terre Ormand, secunda a parte meridionali separata terre Izbold; deinde reflectitur versus septemtrionem ad unam viam, que vadit de Lippo ad Urmand ad duas metas terreas, quarum una a parte orientali distingit terre Ormand, secunda a parte meridionali separata terre Izbold, ulterius vadit ad duas metas terreas circa eandem viam versus partem septemtrionalem, et distingunt simili modo; deinde procedit

3. ábra – Az 1853-as kataszteri térkép.
(MNL OL S 78 - 28. téka Majs 1-7.)

vélben a falut Bezeldeggel,⁵⁴ míg a másodikban Izbolddal,⁵⁵ Kustánnal⁵⁶ és Lippóval⁵⁷ szomszédosként írták le. Lippó és Bezedek szomszédos települések, ezektől É-ra helyezkedett el a középkorban Majsja,⁵⁸ vagyis a három település határolta területen feküdt az egykori Ormánd, ahonnan Ormányi Józsa családja származott.⁵⁹ Adatok híján azt nem lehet megállapítani, hogy a település mikor jött létre és mikor került az Ormándiak tulajdonába. A nyelvészeti kutatások alapján a falu valószínűleg a 12. században jött létre, ugyanis ez volt a –d képzős helynevek létrejöttének a fénykora, és feltehetően ugyanebben a században került az Ormándi család tulajdonába is.⁶⁰

per unam silvam ad partem septemtrionalem ad unam vallem multis terreis metis intermediis, in qua scilicet valle sunt due mete terre, quarum una a parte orientali distingit terre Ormand, secunda a parte meridionali separat terre Izbold vocate; postea vadit per eandem vallem ad partem septemtrionalem ad duas metas terreas, et distingunt modo predicto, ulterius versus occidentem ascendendo ad unum montem transit per bonum spacium ad unum campum ad duas metas terreas; et inde reflectitur ad occidentem per longum spacium, transit ad duas metas terreas; quarum una a parte septemtrionali distingit terre Ormand, secunda a parte meridionali separat terre Izbold vocate, ulterius procedit ad partem occidentalem ad unam vallem multis terreis metis intermediis, in qua, videlicet valle, sunt due mete terre; quarum una a parte septemtrionali distingit terre Ormand nominate, secunda a parte meridionali separat terre Izbold vocate, et hoc modo separatur terra possessionis Izbold vocata a predicta terra Ormand nominata...” DL 76591.

⁵⁴ Ma Bezedek Mohácstól DNY-ra. *Csánki D.: Történelmi földrajz i. m. II. k. 476.*

⁵⁵ Pontos elhelyezkedése ismeretlen, Lippóval volt határos. *Csánki D.: Történelmi földrajz i. m. II. k. A 2. ábrán nem jelölöm, mivel egykori helyzete adatok hiányában nem állapítható meg Lippóhoz képest.*

⁵⁶ Mára elpusztult, Lippóval volt határos. *Csánki D.: Történelmi földrajz i. m. II. k. 501.*

⁵⁷ Ma Lippó Mohácstól D-re. *Csánki D.: Történelmi földrajz i. m. II. k. 463.*

⁵⁸ Ma Majs Mohácstól D-re. *Csánki D.: Történelmi földrajz i. m. II. k. 504.*

⁵⁹ Ld. 2. ábrát.

⁶⁰ *Bárzsi Géza: A magyar szókincs eredete. Bp., 2013. 155–156.*

4. ábra – Andreas Kneidinger 1767-es térképe
(MNL OL S 11 - No. 830:41.)

Ormánd középkori méretének pontos meghatározásához nem áll rendelkezésre elegendő adat, azonban a pápai tizedjegyzékek segítségével a falu elhelyezhető a megye településeinek hierarchiájában. 1333-ban Urmándi Jakab plébános 15 báni, 1334-ben Pál, az ormándi kápolna⁶¹ papja 5 báni, míg 1335-ben Ormándi Miklós 10 báni pápai adót fizetett.⁶² Györffy György számításai alapján Baranya megye plébániái évente átlagosan 42 báni dénárt fizettek, míg Ormánd papjai 10 báni dénárt. A megye plébániával rendelkező települései között Ormánd tehát a kisebb, kevésbé jelentős falvak közé sorolható.⁶³

A 2. ábrán jelölt területen ismert egy Ormánypuszta, amely ma Majshoz tartozik.⁶⁴ A pusztáról az első modern térképet az 1853-es kataszteri felmérés során készítették, ezen a település egyik külső területként tüntették fel *Ormányt* a falutól DNY-ra.⁶⁵ Azonban nem ezen a térképen, hanem Andreas Kneidinger Majsról készített 1767-es nyugati tájolású birtoktérképen szerepel az első ismert ábrázolás a pusztáról, amelyet *praedium Ormány* néven tüntetett fel.⁶⁶ Kneidinger térképe megbízhatónak tekinthető, mivel ugyan ott jelölte a pusztát, ahol az 1853-as kataszteri térképen is ábrázolták.

⁶¹ A plébániáról és az oltárról további adatok nem ismertek.

⁶² „...Item Jacobus de Wrmand solvit XV banales...Item Paulus sacerdos capelle de Orinand solvit V banales...Item Nicolaus de Ormond solvit X banales...” – *Rationes collectorum pontificorum in Hungaria. Pápai tizedszedők számadásai. 1281–1375. (Szerk. Ipolyi Arnold.) Bp., 1887. (Monumenta vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. I/1.) 266., 296., 310.*

⁶³ *Györffy Gy.: Diplomata I. k. 263–268.*

⁶⁴ *Baranya megye földrajzi nevei. I–II. (Szerk. Pesti János.) Pécs, 1982. (Baranya Monográfia Sorozat.) I. k. 580.*

⁶⁵ MNL OL Kamara, *Kataszteri-gyűjtemény, Térképek (S 78) 28. téka. Majs 1–7. Ld. 3. ábrát. A térkép megtekinthető: <https://maps.hungaricana.hu/hu/MOLTerkeptar/15250/view/?pg=0&bbox=-2156%2C-7260%2C10719%2C251> (hozzáférés: 2018. okt. 28.)*

⁶⁶ MNL OL Kamarai térképek (S 11) No. 830:41. Ld. 4. ábrát. A térkép megtekinthető <https://maps.hungaricana.hu/hu/MOLTerkeptar/2438/view/?bbox=-630%2C-3630%2C4536%2C-1518> (hozzáférés: 2018. okt. 28.)

Azonban a középkori Ormánd nem ennek a pusztának a területén feküdt, amit a híres térképész, Johann Christoph Müller (1673–1711)⁶⁷ 1709-ben készített Magyarország térképe bizonyít.⁶⁸ Müller a térképén Majstól Ny-ra két Ormándot tüntetett fel. Az egyiket északabbra *alt Orman*,⁶⁹ míg a másikat kissé délebbre *Orman* néven. Az 1767-es és 1853-as térképen *alt Orman*-t nem tüntették fel, így a kutatók többsége mai napig úgy tartja, hogy a középkori Ormánd a mai Ormánypuszta (*Ormány/praedium Ormany*) helyén feküdt. Ezt látszott megerősíteni, hogy Weidlein János egyik tanulmányában Müller 1709-es térképe alapján egy utánrajzolt, de hibás térképet közölt, amelyen csak egy *Ormánt* (!) tüntetett fel.⁷⁰

Megállapítható, hogy a Müller készített térkép tartalmazza az utolsó adatot, amely az Ormándiak eredeti névadó falujáról ismert, amely *alt Orman* helyén feküdt. Ennek ismeretlen idejű első pusztulását követően – feltehetően Pécs és Siklós 1543-as oszmán elfoglalása után – eredeti helyétől Délebbre alapítottak újat.⁷¹ Az újat alapított Ormánd is a 17. század végi harcok során pusztulhatott el,⁷² ugyanis arról további adatok nem ismertek. Ennek a településnek az emléke él ma a Majs részét alkotó Ormánypuszta nevében.

Összefoglalásként megállapítható, hogy Mihálypéterháza esetén a dikális összeírások újabb vizsgálatával, valamint az oszmán és keresztény források összehasonlításával sikerült megerősíteni Káldy-Nagy Gyula lokalizációját, vagyis az egykori falu a mai Szigetvár határában feküdt. Ormánd

⁶⁷ Johann Christoph Müller a Karlócai béke megkötése idején kapott felkérést, hogy gyűjtse össze a Magyarországra vonatkozó korábbi térképészeti anyagot. Munkája során erre az anyagra, valamint a saját méréseire támaszkodott. Ez tekinthető az első, modern, csillagászati helymeghatározások alapján készített térképnek, amely az országról készült. Mivel Müller korábbi térképeket és adatokat is felhasznált, ezért több olyan települést is feltüntetett 1709-es térképén, amelyek a 18. században készült összeírásokban, országleírásokban vagy térképeken már nem szerepelnek. *Eperjessy Kálmán*: Kézirati térképek Magyarországról a bécsi levéltárakban. *Föld és ember*, 8 (1928) 49–50.; *Neue Deutsche Biographie*: <https://www.deutsche-biographie.de/gnd104161744.html#ndbcontent> (hozzáférés: 2018. okt. 25.)

⁶⁸ Országos Széchenyi Könyvtár (OSZK), Térképtár, 3088. A vonatkozó térképészletet ld. 5. ábrát.

⁶⁹ Weidlein János dülönév kutatásai alapján azt állította, hogy Ormánd neve dülönévként maradt fenn a kataszteri térképeken, mégpedig *Altepuszta* népnyelvi alakban. *Weidlein J.*: Elpusztult falvak i. m. 628. Weidlein azonban nem közölte azokat a forrásokat, amelyekre ezt a kijelentését alapozta, ezért megállapítását fenntartással kell kezelni. Baranya megyében két település, Szederkény és Siklós határában volt található *Altepuszta* helynév. Mindkettő messze fekszik Ormánd feltételezett egykori helyétől, így ezek az *Altepuszták* nem azonosíthatók az Ormándiak elpusztult névadó településével. *Magyar Digitális Helynévtár*: <http://mdh.unideb.hu/helynev.php?c=11-217-220&adatlap=11-217-220/10&v=alte%20puszta> (hozzáférés: 2018. okt. 28.); Baranya megye. (Főszerk. Czibulka Zoltán.) Bp., 2001. (Magyarország történeti statisztikai helynévtára 18.) 245.

⁷⁰ *Weidlein J.*: Elpusztult falvak i. m. 627.

⁷¹ Ezt támasztja alá Kneidinger térképe is, ugyanis, ha azt összevetjük Müller térképével, akkor megállapítható, hogy a Kneidinger által jelölt *praedium Ormany* a Müller által feltüntetett *Ormand* helyén feküdt, vagyis *alt Ormandnak*, a falu eredeti helyének az emléke a 18. század elejére eltűnt.

⁷² Az utolsó adat a faluról a 1642. évi dikális összeírásban található, ekkor a faluban 5 portát írtak össze. <http://adatbazisokonline.hu/adatbazis/dikalisszezasok> (hozzáférés: 2018. okt. 26.)

5. ábra – Johann Christoph Müller 1709-es térképe (OSZK, Térképtár 3088.)

esetében pedig egyértelmű, hogy Weidlein János eddigi hibás térképe alapján a település oszmán hódítás előtti helyét rossz helyre lokalizálták, ugyanis az feltehetően a Johann Christoph Müller térképén *alt Orman* néven feltüntetett helyen feküdt.⁷³

A két település pontosabb lokalizációja révén pedig az is megállapítható, hogy Ormányi Józsa és családja Baranya megyéből származott. A genealógiai szakirodalomban – noha Mihálypéterházi családról nincs adat – több Ormányi/Ormándy családról is ismert. Nagy Iván egyetlen Zala megyei Ormándy családról,⁷⁴ míg Kempelen Béla egy székely és egy Vas megyei Ormándy családról tud.⁷⁵ Az eddigi kutatások alapján azonban megállapítható, hogy Ormányi Józsa ezek közül a családok közül egyikkel sem lehet kapcsolatba hozni. Így felmerül a kérdés, hogy egy feltehetően az oszmán hódítás következtében birtokait veszített, Baranya megyéből menekült nemesnek hogyan sikerült magát felküzdenie a sümegi várkapitányi tisztségig? A kérdés megválaszolása, valamint az Ormányi család középkori és kora újkori történetének feltárása azonban további kutatásokat igényel.

⁷³ A tanulmány elkészülte után jelentek meg az OTKA K 108919 számú pályázatával támogatott „A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak (tapu defter) feldolgozása” című projekt során létrehozott „Oszmán összeírások című adatbázis” rekordjainak vizualizálása során létrehozott térképek (*Sz. Simon Éva–Hegyi Klára–Demeter Gábor*: Atlasz a 16. századi oszmán jövedelem- és birtokgazdálkodás tanulmányozásához (hatvani, füleki, görögali, mohácsi, pécsi, szigetvári szandzsák) <http://mnl.gov.hu/mnl/ol/terkepek>. A térképek szintén a vizsgálat helyességét igazolják.

⁷⁴ *Nagy Iván*: Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. I–XII. Pest, 1857–1868. VIII. k. 261.

⁷⁵ *Kempelen Béla*: Magyar nemes családok. I–XI. Bp., 1911–1932. VIII. k. 85.